

УДК 378.124

DOI 10.32755/sjlaw.2019.03.043

Шумна Л. П.,

доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права, Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0002-7708-296X;

Малахова А. О.,

аспірант кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права, Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0002-4473-2014;

Богдан Ю. М.,

аспірант кафедри адміністративного, цивільного та господарського права і процесу, Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0003-0452-7638

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА СТАЖУВАННЯ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто форми підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників відповідно до законодавства України. На основі аналізу нормативно-правових актів та наукових праць, присвячених досліджуваному питанню, виявлено аспекти, що потребують подальшого доопрацювання на законодавчому рівні та запропоновано підходи до вдосконалення регулювання процесу підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників згідно з європейськими стандартами.

Ключові слова: науково-педагогічні працівники, професійна компетентність, підвищення рівня професійної компетентності, підвищення кваліфікації, стажування.

Постановка проблеми. Праця науково-педагогічних працівників має низку специфічних особливостей, що зумовлюють необхідність постійного поглиблення наукових знань, активної участі в розвитку наукової думки й науково-практичному дискурсі,

вдосконалення своїх професійних навичок та оволодіння інноваційними інструментами роботи зі студентами.

Підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників є законодавчо передбаченим правом, однак механізми забезпечення його реалізації на практиці потребують доопрацювання.

Відповідно до Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року одним із перспективних завдань щодо розвитку післядипломної освіти є розроблення стандартів післядипломної педагогічної освіти, зорієнтованих на модернізацію системи перепідготовки, підвищення кваліфікації та стажування педагогічних, науково-педагогічних працівників і керівників навчальних закладів [1]. Адже саме якість вищої освіти є передумовою наукового та науково-технічного прогресу держави, що зумовлює її загальний розвиток та добробут. У зв'язку із проголошенням проєвропейського курсу розвитку освіти напрочуд актуальним стає питання приведення національних норм у відповідність до європейських стандартів. Водночас Всесвітня декларація «Про вищу освіту для XXI сторіччя: підходи та практичні заходи» (Париж, 1998 р.) закликає до проведення активної політики підвищення кваліфікації співробітників як суттєво важливого елементу діяльності закладів вищої освіти, які сьогодні повинні виступати не тільки як джерела знань, але й приділяти першочергову увагу проведенню наукових досліджень, відновленню та вдосконаленню педагогічних навичок викладачів на базі відповідних програм підвищення кваліфікації, що стимулюють постійне внесення новаторських елементів у навчальну програму, методи викладання та навчання; при цьому необхідно забезпечити їх професійне і фінансове становище в цілях підвищення наукових досліджень і викладання.

Тому пошук шляхів розширення можливостей і використання максимальної кількості ресурсів до професійного розвитку науково-педагогічних працівників України є не тільки запору-

кою розвитку наукової думки, але і рівня розвиненості країни в цілому, адже саме від якості людських ресурсів залежить рівень розвитку країни та її економічна конкурентоспроможність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання підвищення рівня професійної компетентності науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти висвітлено в наукових працях таких учених, як: Р. І. Коваленко, Н. М. Мирончук, О. В. Жабенко, Т. Федірчик, В. Олійник, В. Ситянін, Г. Цветкова, В. Мороз, Т. Борова, О.М. Ярошенко та інші. Зокрема, у працях Т. Борової проаналізовано результати формування та розвитку професійної діяльності науково-педагогічних працівників – систему професійних компетентностей науково-педагогічних працівників; О. Жабенко розкрив правову природу інституту підвищення кваліфікації, В. Ситянін на основі аналізу змісту, структури, рівнів сформованості правової компетентності науково-педагогічних працівників визначав шляхи і методи формування правової компетентності в науково-педагогічних працівників; у праці Г. Цветкової розкрито зміст, специфіку, етапи, структуру професійного самовдосконалення викладача у закладі вищої освіти, а В. Олійник на основі аналізу проблем професійного вдосконалення науково-педагогічних працівників запропонував шляхи їх вирішення.

Водночас існує чимало неврегульованих питань, які стосуються особливостей підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників та забезпечення її реалізації відповідно до потреб сьогодення.

Метою статті є пошук шляхів вдосконалення форм підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників в Україні на основі аналізу національного законодавства, міжнародних норм та існуючих наукових напрацювань.

Виклад основного матеріалу. Процес підвищення кваліфікації та стажування педагогічних та науково-педагогічних праців-

ників в Україні регулюється Положенням про підвищення кваліфікації та стажування педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів, затвердженим наказом Міністерства освіти та науки, молоді та спорту України від 24.01.2013 № 48 [2] (далі – Положення). Цим документом детально визначено порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації (далі – ВНЗ) незалежно від форм власності та підпорядкування, а також окремо унормовано порядок проходження стажування вищезазначених осіб як однієї з форм підвищення кваліфікації.

Метою навчання працівників є вдосконалення професійної підготовки особи шляхом поглиблення і розширення її професійних знань, умінь і навичок, набуття особою досвіду виконання додаткових завдань та обов'язків у межах спеціальності, формування нових професійних компетентностей у психолого-педагогічній, науково-дослідній, організаційно-управлінській діяльності, засвоєння інноваційних технологій, форм, методів та засобів навчання і т. ін.

Відповідно до наказу МОН «Про затвердження кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів» [3] визначено головні складові компетентності науково-педагогічного працівника, а саме:

– професійна компетентність (передбачає здатність ефективно вирішувати професійно-педагогічні проблеми і типові професійні завдання, що виникають у реальних ситуаціях науково-педагогічної діяльності);

– інформаційна компетентність (здатність роботи з інформацією (пошук, структурування, адаптація до цілей навчальної роботи), застосовувати ІТ технології в навчальному процесі);

– комунікативна компетентність (здатність до взаємодії з людьми, переконувати, стверджувати свою позицію, використовувати в навчальному процесі державну мову, володіння ораторським мистецтвом та професійним етикетом, навичками публічної презентації результатів роботи, вміннями обирати відповідні форми і методи презентації);

– правова компетентність (здатність ефективно використовувати у професійній діяльності законодавчі та інші нормативні документи органів державної влади для вирішення відповідних професійних завдань).

Отже, професійний розвиток (підвищення компетентності) науково-педагогічних працівників в ідеалі передбачає рівномірне вдосконалення всіх цих чотирьох основних складових компетентності.

Відповідно до Положення [2] навчання зазначеної категорії працівників поділяється на довгострокове та короткострокове підвищення кваліфікації (семінари, семінари-практикуми, семінари-наради, семінари-тренінги, тренінги, вебінари, "круглі столи" тощо).

Термін навчання працівників визначається навчальними планами та програмами, обсягом навчального часу (в академічних годинах, національних кредитах та кредитах ECTS) і встановлюється закладом-виконавцем відповідно до вимог законодавства за погодженням із закладом-замовником залежно від форм та видів навчання.

При цьому тривалість довгострокового підвищення кваліфікації за обсягом годин навчальної програми має становити не менше 108 академічних годин, а для короткострокового мінімальної межі тривалості не визначено.

Періодичність як довгострокового, так і короткострокового підвищення кваліфікації устанавлюється закладами-замовниками

залежно від потреби, однак зазначено, що довгострокове має відбуватися не рідше ніж один раз на п'ять років.

Як зауважив О. Жабенко [4], норми законодавства створюють такі умови, що науково-педагогічний працівник змушений скористатися своїм правом на підвищення кваліфікації для отримання офіційного документа, що підтверджує проходження навчання. А це, в свою чергу, може призвести до суто формального підходу, що нівелює ціннісну складову його проходження, та, серед іншого, означає і недоцільне використання коштів, які могли б бути освоєні з більшою цінністю для науки. У зв'язку з чим вбачається справедливою думка В. Мороза [5], який зазначає, що стажування педагогічних і науково-педагогічних працівників ВНЗ не повинно прив'язуватись до часового критерію. Основним індикатором, що свідчить про необхідність організації навчання того чи іншого працівника, має стати рівень викладання предмета за фахом, який відповідає державному стандарту якості освіти, або (та) результат оцінювання кафедрою щорічного звіту конкретної особи про підсумки виконання умов контракту.

Законом «Про освіту» [6] передбачено, що науково-педагогічні працівники можуть підвищувати професійну компетентність у закладах освіти, що провадять освітню діяльність із підвищення кваліфікації працівників, обов'язковість якої передбачена законом, та мають ліцензію на відповідну діяльність та/або акредитовані відповідні освітні програми. Однак, як справедливо зазначив О. Жабенко [4], на сьогодні системи підвищення професійної компетентності науково-педагогічних працівників у відповідних ліцензованих закладах ще не існує. Науково-педагогічні працівники можуть підвищувати професійну компетентність у академіях, відповідних структурних підрозділах закладів вищої освіти, наукових, навчально-наукових установах, які здійснюють відповідну освітню діяльність, спрямовану на підвищення рівня професійної компетентності (діють аспірантура (докторантура), про-

водяться курси підвищення кваліфікації, здійснюється стажування тощо). Водночас в Україні відсутня сформована державою система підвищення рівня професійної компетентності науково-педагогічних працівників, а й відповідно відсутні стандарти, якими б можна було визначати, наскільки підвищився рівень професійної компетентності науково-педагогічних працівників.

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [1], зокрема, передбачено: забезпечення створення умов для розвитку індустрії сучасних засобів навчання (навчально-методичних, електронних, технічних, інформаційно-комунікаційних тощо); реалізацію сучасних технологій професійного вдосконалення та підвищення кваліфікації педагогічних, науково-педагогічних і керівних кадрів системи освіти відповідно до вимог інноваційного розвитку освіти; забезпечення випереджувального характеру підвищення кваліфікації педагогічних, науково-педагогічних і керівних кадрів відповідно до потреб реформування системи освіти, викликів сучасного суспільного розвитку.

Водночас зазначається, що міжнародне співробітництво у сфері освіти покликано забезпечити інтеграцію національної системи освіти в міжнародний освітній простір, що передбачає:

- укладення з іншими державами і реалізацію міжурядових та міжвідомчих угод про співробітництво в галузі освіти і науки; організацію освітніх і наукових обмінів;
- стажування та навчання за кордоном учнів, студентів, педагогічних і науково-педагогічних працівників;
- розширення участі навчальних закладів, педагогів, науковців, учнів та студентів у різних проєктах і програмах міжнародних організацій та співтовариств (програми Темпус, Еразмус Мундус, Жан Моне тощо);
- вивчення досвіду зарубіжних партнерів стосовно модернізації системи освіти, зокрема вивчення системи професійного зростання

тання в рамках концепції навчання протягом життя щодо запровадження міжнародних шкіл, дискусійних майданчиків тощо;

– проведення спільних наукових досліджень з актуальних проблем розвитку освіти та галузей економіки; проведення міжнародних наукових конференцій, семінарів, симпозіумів тощо;

У КОМЮНІКЕ Всесвітньої конференції з вищої освіти – 2009: «Нова динаміка вищої освіти і науки для соціальної зміни і розвитку» (8 липня 2009 р.), до якої долучилась і Україна, проголошується, що вища освіта повинна підвищувати рівень підготовки викладачів як до їх працевлаштування, так і під час роботи, забезпечуючи навчальними планами, що надають викладачам можливість надавати студентам знання і навички, яких вони потребують у двадцять першому столітті. Це вимагатиме нових підходів, зокрема відкритого і дистанційного навчання (ВДН) та інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Підходи відкритого і дистанційного навчання і сучасні інформаційно-комунікаційні технології надають можливість розширити доступ до якісної освіти, особливо, коли до Відкритих Освітніх ресурсів є доступ у багатьох країнах і закладах вищої освіти. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у викладанні і навчанні має великий потенціал для збільшення доступу, підвищення якості та успішності. Для того, щоб гарантувати, що запровадження ІКТ зможе додати цінності, навчальні заклади і уряди мають працювати разом для об'єднання досвіду, розробки стратегії і посилення інфраструктури, особливо продуктивності. Забезпечення якості вищої освіти вимагає визнання важливості залучення і збереження кваліфікованого, талановитого і відповідального науково-педагогічного штату.

Впровадження ІКТ у систему освіти не тільки впливає на освітні технології, а й уводить до процесу освіти нові. Вони пов'язані із застосуванням комп'ютерів і телекомунікацій, спеціального устаткування, програмних та апаратних засобів, систем

обробки інформації. Вони пов'язані також зі створенням нових засобів навчання і збереження знань, до яких належать електронні підручники і мультимедіа; електронні бібліотеки й архіви, глобальні та локальні освітні мережі; інформаційно-пошукові та інформаційно-довідкові системи.

Розглядаючи елементи складної системи інформаційних технологій навчання (ІТН), слід наголосити, що в освіті важливою умовою успішної інтеграції технологій є професійна підготовка викладачів і фахівців, які здійснюють експлуатацію систем і засобів нової інтегрованої технології навчання. Кожний учасник навчання на основі ІТН, включаючи адміністрацію установ освіти, має володіти необхідною інформаційною грамотністю і розумінням у використанні технологій. У деяких країнах для цього необхідно навіть мати відповідний сертифікат. Наприклад, така вимога є у Великій Британії. Введення сертифікатів для учасників процесу навчання дає змогу спростити впровадження ІТН і підвищити адекватність оцінок ефективності технологій.

Удосконалення системи освіти на основі інформаційних технологій, широке впровадження в навчальний процес ІКТ привело до появи віртуальних університетів та відкритої системи освіти.

Враховуючи те, що підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників має відповідати найбільш прогресивним тенденціям, вважаємо доцільним включити до переліку форм його проходження і дистанційне навчання із використанням ІКТ, оскільки такий метод є прогресивним та комплексним і не потребує додаткових витрат від суб'єктів проходження. Водночас і рівень програми підвищення кваліфікації має відповідати потребам особи, що проходить її. Для того, щоб збагатити та вдосконалити ці програми, пропонується їх розробка за участі європейських науковців, які мають досвід впровадження таких технологій, та тих, хто спеціалізується в галузі кожної з таких програм.

Висновки. Підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників є законодавчо передбаченим правом, однак механізми забезпечення гарантованості його реалізації на практиці потребують доопрацювання. На сьогодні найбільш актуальними є створення системи підвищення професійної компетентності науково-педагогічних працівників у відповідних ліцензованих закладах та введення прогресивних інноваційних технологій до такого процесу, а також розробка стандартів, якими б можна було визначати, наскільки підвищився рівень професійної компетентності науково-педагогічних працівників. Стажування педагогічних і науково-педагогічних працівників ВНЗ не повинно прив'язуватись до часового критерію. Основним індикатором, що свідчить про необхідність організації навчання того чи іншого працівника, має стати рівень викладання предмета за фахом, який відповідає державному стандарту якості освіти, або (та) результат оцінювання кафедрою щорічного звіту конкретної особи про підсумки виконання умов контракту.

Список використаних джерел

1. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України від 25.06.2013 р. № 344/2013. *Офіційний вісник Президента України*. 2013. № 17. Ст. 31.
2. Положення про підвищення кваліфікації та стажування педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів: затв. наказом Міністерства освіти та науки, молоді та спорту України від 24.01.2013 р. № 48. *Офіційний вісник України*. 2013. № 28. С. 328.
3. Про затвердження кваліфікаційних характеристик професій (попад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів: наказ МОН від 01.06.2013 р. № 665. URL: <http://osvita.ua/legislation/other/37302/> (дата звернення: 09.06.2019).
4. Жабенко О. Підвищення рівня професійної компетентності науково-педагогічних працівників: право чи обов'язок. *Молодий вчений*. 2017. № 10 (50). С. 432–438.

5. Мороз В. Механізм організації підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників як об'єкт державного управління якості освіти. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 3. С. 107–113.

6. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 8.06.2019).

Shumna L., Malakhova A., Bogdan Y.

SPECIFIC ASPECTS OF LEGAL REGULATION OF SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL WORKERS' ADVANCED AND PRACTICAL TRAINING AT HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

Scientific and pedagogical workers' activity has a number of specific features that predetermine constant scientific knowledge deepening, active participation in the development of scientific thought and scientific and practical discourse, improvement of their professional skills and mastering innovative tools of work with students. Scientific and pedagogical workers' advanced training is a legally provided right, but the mechanisms for ensuring the guarantee of its implementation in practice need to be completed.

The article deals with the forms of scientific and pedagogical workers' advanced training according to the legislation of Ukraine. On the basis of analysis of normative legal acts and scientific papers devoted to the investigated issue, the aspects that need further elaborating at the legislative level are identified and the approaches for improving the regulation of the process of scientific and pedagogical workers' advanced training according to European standards are proposed.

Finding ways to expand opportunities and use the maximum amount of resources to scientific and pedagogical workers' advanced training in Ukraine is not only a guarantee for scientific thought development, but also the level of country development as a whole, because the level of country development and its economic competitiveness depends on the quality of human resources.

The purpose of the article is to find the ways to improve the forms of scientific and pedagogical workers' advanced training in Ukraine on the basis of analysis of national legislation, international acts and scientific papers. Taking into account that scientific and pedagogical workers' advanced training should correspond to the most progressive tendencies, the article proposes to ensure its passing with the use of information and communication technologies, since such a method is progressive and complex and does not require additional expenses.

Key words: *scientific and pedagogical workers, professional competence, level of professional competence increasing, advanced training, practical training.*

References

1. On the National Strategy for the Development of Education in Ukraine until 2021: Decree of the President of Ukraine dated June 25, 2013, No. 344/2013, (2013), *Official Bulletin of the President of Ukraine*, No. 17, Art. 31.
2. Regulations on pedagogical and scientific-pedagogical workers' advanced and practical training at higher educational establishments: approved by the order of the Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine dated January 24, 2013, No. 48, (2013), *Official Bulletin of Ukraine*, No. 28, P. 328.
3. On approval of pedagogical and scientific-pedagogical workers' qualification characteristics of professions (positions) at educational institutions: the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated June 01, 2013, (2013), No. 665, available at: <http://osvita.ua/legislation/other/37302/> (accessed 9 June 2019).
4. Zhabenko, O. (2017), "Scientific and pedagogical workers' level of professional competence raising: the right or duty". *Young scientist*. No. 10 (50), PP. 432–438.
5. Moroz, V. (2014), "The mechanism of organizing scientific and pedagogical workers' advanced training as an object of state quality education management", *Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine*, No. 3. P. 107–113.
6. On Education: Law of Ukraine dated September 5, 2017, (2017), No. 2145-VIII, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (accessed 8 June 2019).